

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№85
(18970)

2017 чылдың
июль 20
четверг

Хүннүң үнери — 04:13
Ажары — 20:57
Хүн дурту — 18:44

Садар өрттэ хостуг 12+

Турисчи төлевилел

«ТАҢДЫ-УУЛАЖЕ ҮНҮҮШКҮН»

• Аян-чорукчунуң демдеглелинден

Июль 14-түн хүнүндө Чеди-Хөл кожууннуң Хову-Аксы суурунун дужунда тайга-сынның эдзэнге Тываның ол-бо кожууннарындан туристер, өгбүлелер, аян-чорукчу коллективтер Таңды-Уула тайганың шыпшык бажынче аян-чорук кылып үнери биле чыгып келгеннер.

Ооң мурнунда Таңды-Ууланың шыпшык Чеди-Хөл кожууннуң улуг класстарының өөреникчилери, доозукчулары болгаш туристери чыл санында ла үнүп турганнар. А 2016 чылдан эгелеп ук кожууннуң чагыргазы республикага болгаш Бүгүроссияга туризмни сайзырадыры биле Таңды-Уула тайгазынче аян-чорук кылырынга эптик кокла орукту кылгаш, «Таңды-Уулаже үнүүшкүн» деп төлевилелди тургускан.

Хову-Аксы суурга дүүш үезинде чеде бээривиске, Чеди-Хөл кожууннуң чагыргазының ажилдакчылары база кожууннуң туризм удуртулгазының кол специализи Коңгар Кылаң-оол чылыг уткуп алгаш, ол чоок-кавыда төөгүлүг черлерге, түрк үең көжээлеринге болгаш базырыктарынга бисти чедирип, кожуун иштинге аян-чорукту организастадылар. Ак-Тал суурунун чоогунда хей-хей базырыктарны, хову ортузунда кожая берген турар кижилерге аажок сонургап көрдүс. Көжээде түрк үең дайынчызының овурун сиилбил кылганын кандыг-даа тайылбыр чокка билип ап болур.

Тайга эдзэнде турисчи баазага аян-чорукчулар шупту чедип келгеш, турумчуп алганын соонда, хол бөмбүүнге, бут бөмбүүнге болгаш пневматиктиг боо адарынга спортчу маргыл-

даалар болган.

Хол бөмбүүнүн маргылдаазынга бирги черни ТКУ-нун «Молодая гвардия» командасы, ийиги черни Чаа-Хөл кожууннуң «Чаа-Хөл» командасы, үшкү черни Улуг-Хем кожууннуң командасы алган.

Бут бөмбүүнүн маргылдаазынга бирги черни ТКУ-нун командасы чаалап алган. Ийиги черде Улуг-Хем кожууннуң командасы, үшкү черде база-ла ТКУ-нун «Молодая гвардия» командасы болган. Дараазында пневматиктиг боо адарының маргылдаазынга үшкү черни Улуг-Хем кожууннуң командасы, ийиги черни — «Чеди-Хөл» командасы, бирги черни «Чаа-Хөл» командасы чаалап алган.

Эртенинде, даңгаар эртен, ниитизи биле 62 кижилер дөрт аңгы бөлүктөргө чарлып алгаш, тайга кырында хөлдөргө углай үнүптүвүс. Тайга-таскылдың хорум-даштыг, кадыр-берге оруктары чеже-даа берге болза, бойдустун каас-чараш чурумалы аян-чорукчуларның сонургалын сорунзалап, бедзэн тудум сорукужун, хей-аадын улам-на киискиди, чалгынналдырыпкан.

Арга-арыг иштинде кокла орук биле үнүп-үнүп, бир улуг сынны ашкаш, дүүш үезинде бирги хөлдүн чанынга чедип келдвис. Аңаа аштанып-чемнешип, дыштанып алгаш, ийи арт ажилдыр чыдар Кара-Хөлдүн кыдыныга барып хонары биле улаштыр чоруп кагдывыс. Кара-Хөл эриинге кээп турумчуп алгаш, көжээликтей улуг одаг уждуп, аныктар одаг долгандыр чыгып келгеш, гитара үделгезинге одаг кыдыныга ырлажып, көжээ дургу ойнап-хөгөп, дыштанып алганнар.

Дүннү өттүр чаас чагган



Таңды-Уула шыпшыгында Тываның тугу.

болгаш, даңгаар эртен туманы болган. Тайгалар баштары туржук, 20-30 метр черде кижилер дүрзүзү безин көзүлбес туманында арга-дуржулгалыг, улуг назылыг үдекчиси Юрий Максимовичиге оруувус баштакаш, Таңды-Ууланың шыпшыгына углаптывыс. Туруг-хаяларны оюп, үш-дөрт артты ажып чорааш, дүүш чедип, туман намдап чорда, Сынның эң-не бедик артының эдзэнге чедип келгеш, хей-аът туктары, кадактар, чаламалар болгаш күрүне туктары, артыш-хүүжү биле чепсегленгеш, ынаар үнүптүвүс.

Таптыг-ла туман арыл берген үеде Тываның база бир бедик тайга-сыны — Таңды-Ууланың шыпшыгына үнүп кээп, Аныктарның соңгулда комиссиязының, ТКУ-нун «Молодая гвардия» командасының туктарын болгаш кижилер бүрүзүнүн хей-аът туктарын, кадактарын баглаан демир суурганы тургускаш, овааларга даштар салып, аш-чемнің дээ-жизин өргүп, сүзүглел кылгаш,

ниити төөгүлүг чурукка тырттырган соонда, аян-чорукчулар уурук-сууруктап бадып эгелзэн. Бүргөт хүн болгаш, катап-катап туман көдүрлүп-ле турган. Көжүп турар булуттарның база дагның шыпшыгын «думаалай-лапкан» туманның уржуундан таптыг бараан хараар байдал чок болганы хомуданчыг болбайн канчаар. Ынчалза-даа Эрзин, Тес-Хем девискээрин, Убса-Нуур ыйгылаажының ужу-кыдын болгаш Успа-Хөлдү чай аразында харап четтигипкен улус-даа бар болду.

Көжээ тайга эдзэнде баазага чыгып келген бөлүктөр тус-тузунда улуг машинага олургулапкаш, турисчи эш-өөрлери биле байырлажып, орук-суур менди чаагай чедерин күзешпишаан, дааш-шимзенин, өөрүшкү-маңайлыг үдежип тарап чандывыс.

Эрес КОЛ,
«Шынның» корр.

Авторнун тырттырган чуруктары.

Турисчи кокланың киржикчилери ыдык шыпшыкта.



Ажар? Каяа? Чүү?

ДҮҮН

АЖЫЛЧЫН БАЙДАЛГА

Июль 18-те Тываның Баштыңы албан Кара-оол бодунун турттугун хүнүн ажилчын байдалга демдеглзэн. Ажилчынның эгезинде ол Дээди Халктын депутаттары-биле, соонда федералдыг де-клартер структураларының туртукчулары-биле ужураш-ты. Дараазында ТР-ниң Иштики Секретер Яамызының ажилчын эгезинде, а хүннүң ийиги турттыгында Муниципалдыг туртукчу ассоциациязының хура-ны киришкен.

Ол хүн Тываның Баштыңыга аңгы чер-чурттуглары бол-гон Россияның билдингир ажилдакчылары байыр бергеннер. РФ-тиң камга-лы сайыды С.Шойгу, РФ-тиң федералдыг Хуралының Фе-дерация чөвүлелиниң даргазы В.В.Путин, РФ-тиң Чазааның аңгының бирги оралакчы-сы А.В.Шуваков, РФ-тиң Айыыл чорук чөвүлелиниң секретары А.В.Дарушев, РФ-тиң саң-хөө-лүк А.Силуанов, РФ-тиң аңгы болгаш эртем сайыды А.В.Попов, РФ-тиң Күрүне аңгының депутаты Л.Шойгу ашкелер-даа ооң ажил-ге чедишкеннерни, кадык-ты, аас-кежикти күззэннер.

БӨГҮН

БИЧЕ

ИННОВАЦИЯЛЫГ
КОМПАНИЯЛАРГА
СУБСИДИЯ

17 чылдың июль 20-ден ав-густка чедир ТР-ниң Эконо-мизы бодунун ажилын чаа туртчуру биче инновациялыг компанияларга грантылар хеви-субсидия бээр конкурсче турары хүлээп ап эгелзэн. Конкурсче кирир докумен-тин дугайында дүрүмнер ТР-ниң Экономика яамызының сайтында парлаттыг.

ДААРТА

КАДЫК

КАГАЛАЛЫНГА ЧАА
СПЕЦИАЛИСТЕР

17 чылда ТР-ниң Кадык аал системазына 300 ажыг эртемниг анык эмчилер кир. Оларның үштүн ийи-чылгы дээди өөредилге орны доозукчулары, аңгыны — интернатура бол-динатура дооскан специа-

лыг камгалал сайыды аңгы чугаазы-биле диплом алган соонда кел программаларына илгелер киригени-биле 2017-2018 өөредилге да интернатура эртпес. Ынчангаш доозукчулар на медицина албан чер-ге ажилдап кириптер.

Чазак Даргазының ажил-албаны

УЛАН-БАТОРЖЕ ЧАЛААН



Моолдун Даштыкы херектер яамызының күрүнө секретары Д. Даваасурэн баштаан моолдун төлээлери Тывада чедип келген.

Кожа чыдар күрүнениң төлээлери Эрзин кожуунда «Цаган-Толгой» эрттирилге пунктузун таварыштыр кызыгаарны эрткен. Ажил-агый соонда Өвүр кожуунун «Хандагайты – Боршоо» пунктузун таварыштыр чанар деп планнап турарлар. Шак ынчалдыр олар республиканың оруу-биле таныжып, Тываның девискээрин шиңгээдип ап турары ол. Ол анаа-ла таварылга эвес. Эрзинге чедир демир-орук чорударын Моол планнап турар, ындыг-даа болза оруктун ырааның болгаш девискээринин онзагайының дугайында тодаргай медээлер амдыызында чок деп ужуражылга үезинде Д. Даваасурэн дыңнаткан. Моолдун ДХЯ-ның Күрсекартарының чугаазы-биле, ол Россияның кызыгаар чоогунда регионнары-биле кады ажилдажылганың сайзыралына онза черни элээр. «Бисте чөөн чүк талазынче коридор хөгжүп турар. Эрденет таварыштыр демир-орукту тудуу эгелзэн – деп, Д. Даваасурэн демдеглээн.

Тываның Национал музейин аалчылар сонугал көргөн. Д. Даваасурэн Моолдун амдыралының сөөлгү чылдарда болган чугула болушкуннары-биле, Президент соңгулдаларының түңнелдеринин, ол ышкаш Россия-биле кады ажилдажылганы сайзырадырының дугайында таныштырган.

Эрткен чылга деңгээрге, Моол биле Россияның аразында садыглажылганың деңгели 40 хуу бедзэн. Ынчалза-даа санитарлыг, фитосанитарлыг, карантинниг нормалар талазы-биле ам-даа шаптаразыннар бар. Оларның ужун Моолдун эрге-чагыргазы хостуг садыглажышкыны организастаарының, Моолга хостуг экономика зоналарын тургузарының талазы-биле Россияның Экономика яамызы-биле чугаалажышкыннары чорудуп турар.

«Бо хүнде «Чаңгыс куржаг – чаңгыс орук» төлевилелдин дугайында чугаалажып турар. Кайы-даа таланың сонугалдары бар, ындыг-даа болза күзелдеривис чаңгыс. Ынчангаш сырый холбаалыг ажилдаар уjurлуг бис. Шолбан Валерьевич, Силерни Моолче албан-езузу-биле чалап тур бис – деп, Д. Даваасурэн Тываның Баштыңына чугаалаан.

Шолбан Кара-оол чалааны дээш четтиргенин илередип, Моолдун Кызылда Чингине консул чериниң ажилын эки деп үнелеп демдеглээн: «Моолдун Даштыкы херектер яамызының Кызылга чингине консул черин ажадыр деп шийтири болгаш ооң ажилын калбартыр дээн чүткүлү дээш четтиргеним илередип тур мен. Ол дээрге бистерге алдар-хүндү боорда, улуг харысалга-дыр. Моолдун ДХЯ-ның албан чери шаптаразыннар чокка айтырыгларын шийтирлеп алыры-биле бистиң улустарга болганчок дузалажып турар. Виза чок чурумну киригени бистиң улуг чедишкенивис, ындыг-даа болза өске-даа хамаатылар айтырыглары бо-ла тургустунуп кээр. Оларны шийтирлээринге

чингине консул чери база дузазын көргүзүп турар. Чингине консул болур дээрги Б. Ганцэцэг ажилчын айтырыгларны эки билер, идегелдиг коллегавис».

Тываның Баштыңы ужуражылга үезинде Тыва Республиканың кол-кол инфраструктура төлөвилелдерин тодаргай-биле тайылбырлаан: М-54 федералдыг орукту «Хандагайты – Боршоо» талазынче эде угландырганы, ол эрттирилге пунктузунга хей талаалыг эрге-байдалды тыпсыр талазы-биле ажил, Кызылдың аэропортунун чаартылгазы болгаш ону делегей чергелиг деңгелче үндүргени, Моолдун девискээринге чедир чорудуп болур аралыг «Курагино – Кызыл» демир-орук тудуунун төлөвилели.

Регионнун баштыңы «Хандагайты – Боршоо» каайлы пунктузунче онза кичээнгейни угландырып, ону хей талаалыг болдурарының талазы-биле айтырыгны сайгарып көөрүнче кыйгырган. «М-54 федералдыг орукту Хандагайты талазынче угландырып Россияның Президентизинин деткимчези-биле чедип алган бис. Ооң мурнунда ол орукту чүгле 22 млн. рубль хемчээлдиг регионнун акша-хөреңгизи-биле тудуп турган. Бо чылын 300 миллион рубль чедир өскөн. Ол оруктун шынарынга, айыыл чок чорунга, кижилерниң көвей аргыжарынга көскү болур. Ынчалза-даа Хандагайты – Боршоо каайлы пунктузу чүгле Моол биле Россияның хамаатыларын эрттирер болганы-биле, туризм талазы-биле болгу дег аргаларны эрттирер ап турар бис. Бистерге Европа, Мурнуу-чөөн, Азия чурттарындан туристер болганчок кээп турар, ол курлавырны ажылгап болгу дег. Ол айтырыг талазы-биле Силерден идепкейжи турушту дилеп тур мен. Россияжи таладан бюрократсыг аян-хөөннер ажып эртинген. Бистиң күрүнелерниң баштыңнарының аразында дугуржулгаларны боттандыра-ры-биле моол таладан идепкейжи чорук негетинип турар».

Ол ышкаш республиканың баштыңы Шолбан Кара-оол «Кызыл – Курагино» демир-орук тудуунун төлөвилели мурнады шийтирлээр айтырыгларның бирээзи бооп арттышаан деп демдеглээн. «Россияның Чазак болгаш хууда инвестор демир-орук төлөвилелин боттандырып эгелээр-биле, бүгү күжүн салган. Кыдат эш-өөрлер-биле чугааны кылып турар. Моол шалыпчы турушту ээлеп, бистиңден хөйүн кылып четтигипкени өөрүнчүгүдүр. Концессия дугайында медээни сеткил ханып, хүлээп алдым. Ооң төлээлери Тывага чаңгыс эвес удаа кээп-даа турган, ам бо хүнде олар Москвада ужуражылгаларны эгелзэн. Ол төлөвилелге ыяп-ла иржир мен, чүге дизе ол төлөвилелдин боттанырынга бодум сонугалдыг мен. Республиканың нарын айтырыглары көвей нуруузууда ооң чедери берге болганы-биле холбаалыг. Оруктун муңгаш болганы таарымча чок, ол улаштыр Моолче, мурнуу-чөөн рынок талазынче углай чоруп уjurлуг. Ол турушту камгалап алып уjurлуг бис».

Кызылдың аэропортунун дугайында

чугаалап тура, Шолбан Кара-оол ужурушкун шөлү делегей стандартына дүүштүр кылдыганы деп демдеглээн. «Чаартылга ажилдары адакталып турар. Август 15-тин хүнүнге чедир тудуг ажилдары доостур, чырык медээзинин херекселдерин эптээр ажилдар артар. Бистиң аэропорт делегей чергелиг апарып, чүнүң-даа мурнунда, Моолче угланган болур. Улан-Батор биле Кызыл аразына авиарейстер аажок негеттинер боор дээрзинге бүзүрээр мен. Улан-Баторда бистиң студентилеривис бар, ол ышкаш хөй-хөй сайгарлыкчылары-вис Моолче болгаш Кыдатче ажып турар».

Ийи тала көдээ ажил-агый продукциязын болбаазырадырының айтырыгларын база чугаалашканнар. Биче бүдүрүлгелерге сертификат бээрде бюрократчы чорук-биле демисежири чугула деп демдеглээннер. «Кандыг-даа дериг-херексел сөөртүп алып дээрге, албан сертификат негээр, реестрде барын хынаары дыка шаптыктыг. Ол бүгү күш-ажылдың бүдүрүлгүлүгү дээр. Силернин талаңардан ындыг айтырыглар бар болза, олче кичээнгейни салырын диледим. Ол бистиң араатарывиска, оларның бүдүрүлгелеринге дыка дузалыг болур ийик» – деп, Шолбан Кара-оол демдеглээн.

Тыва биле Моолдун девискээрлери хөмүр-даш чыдыннары-биле байлак, ол байлакшылды хөгжүлдеже, онза херекселдиг КУР-же сөөртүп чедирер дээш кады ажилдарны кылыр херек деп түңнээн. «Биске-даа, силерге-даа инфраструктураны хөгжүдөр айтырыглар чугула херек. Кыдаттар Казахстан дамчыштыр торгу оруун дыка шапкын хөгжүдүп турар. Ооң кыдыныга артып болбас» – деп, Тываның Баштыңы саналдаан.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдун көрүжүн болгаш туружун Моолдун Даштыкы херектер яамызының күрүнө секретары Д. Даваасурэн деткээн. «Силерде даглар дыка чараш, бойдус-чурумалыңар кайгамчык-тыр. Удаа-дараа ужуражып турар болзувусса эки-дир. Чонууска бо чараш чүлдү көргүзөр дээш

күженишкенин салыр уjurлуг ССРЭ дүшкен соонда, бүгү-ле экономик бергедээшкенин эгелзэн. Арц-Суурт ыштыр кызыгаарны дыка үр эртим, ыннар долдурар, хыналдалар. Турисни хаара тудуп, эрттирилгениң шына экижидер дээш, ону сайзыраңгай херек деп санаар-дыр мен. Аэропорт чаартылгазын доозуттарыңарны ма тур бис, рейстерни ынчан чорудуп эгелзээр. Бистиң культуравыста ниити чүвө, кады ажилдажылганы хөгжүдүп, делциялар-биле солчур бис».

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-бодунун блогунда дээрги Д. Даваасурэн биле ужуражылганың түңнелдерин мчаар бижзэн:

«Акы-дүмалышкы Моолдун Россияның кызыгаар регионнары-биле кызыгаар ажилдажылгага сонугалдыг дыка дир. Тыва биле Моолдун ол талазы-боттарының хамаарылгалары онза. Үе-дүптен бээр кожа-хөлбээ чурт чорур болгаш, өгбелеривис, культу үндезинеривис дээш, дөмөйлөш чүлдүривис дыка хөй. Ынчангаш Моол Даштыкы херектер яамызының күрсекартары, дээрги Д. Даваасурэн-биле бөгүгү ужуражылгавыска өөрүп турар. Моолдун чаа президентизи Халтмаап Баттулганы соңгаан соонда, бистиң республикага бедик делегацияның келгес – төөгүлүг уjur-уткалыг болушкун болар. Экономиктиг коридорлар, ка ажилдажылгага инфраструктура байдалдары, демир-орук тудуу, кызыгаар чорукчуларга таарымчалыг байдалдар тургузары – бистиң чугаавыстың темала болду. Тываның келир үеже хөгжүлдээн бүгү базымнарын тодаргай чугаалап турар, «Хандагайты-Боршоо» эрттирилге пунктузунга хей талаалыг эрге-байдал тыпсыр айтырыгга идепкейлиг киржир кыйгырдым. Бистиң девискээрлерде ор болгаш транспорт инфраструктуразы экономиктиг хөгжүлдениң кол үндөзү деп чаңгыс үзел-бодалдыг болдуvus».

РОССИЯДА ИНДИЯНЫҢ ЭЛЧИН ЧЕРИНИҢ ТӨЛЭЭЗИ-БИЛЕ УЖУРАШКАН



Индий кино фестивалы, культура талазы-биле арга-дуржулга солчул-газы, Индияның шажын-чүдүлгө университеттеринде өөренип турар тыва хуурактарга виза долдурарына деткимче көргүзери, тыва студентилерге болгаш ажилдап турар специалистерге IT-адырынга сургакчылаашкыннар эрттирери – бо чугула баштайгы базымнардан кады ажилдажылгазын эгелээр деп Индия биле Тыва шийтирлээн.

Ажыктыг угланышкыннар дугайында чугаа Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдун Индияның Россияда төлээзинин оралакчызы, дээрги Баласубраманиан-биле ужуражылгазының үезинде болган.

Тываның Баштыңы республиканың экономика болгаш этнокультура талазы-биле курлавырын таныштырган. «Бистиң аалчы-вис Тыва биле Индияның аразында бир-ле ниити чүүл бар дээрзинге бүзүрелдиг, ооң кичээнге буддизмни хамаарыштырып

болур. Чоок харылзаалар тударына чогулгалыг чылдагааннар, барымдаалар бар дээрзинге чөпшээрер боор силер – деп, Шолбан Кара-оол бодунун блогунда бижзэн. – Хөй-ле чүүлдерни сайгарып чугаалаштывыс: тибет медицинаны хөгжүдери, тыва чиг этти индийлерниң эм-таң бүдүрүлгезинге ажылгаары, йогашкоказын ажыдары, чургайлыг технологиялар болгаш бистиң эң кол ылгавыры дөмдээвис «Азия төвүн» сайзырадыры дээш оон-даа өске. Бо чоокку үелерде культура талазы-биле төлөвилелдерин боттандыраары дугуруштувус, оларның бирээзи Тывага индий кино фестивалы болур. РФ-тиң элчин черинге буддист болгаш хамнар салгалының дугайында делгелгени таныштырар бис. Шажын өөредин алыры-биле Индияга барып өөренип кылдыр уругларга виза бээринин дугайында айтырыгны база чугаалаштывыс».

ТР-ниң албан езузунун

Республика Наадымынга уткуштур

АРАТ-ФЕРМЕР

Чөөн-Хемчик кожуунда Теве-Хая сумуунда көдээ ажил-агый сумуунда үр үеде ак сет-сүлгүлүгүзүндө, эки түннелдерни алып ал чоруур малчыннар, арат-фермер ажил-агыйлыг килер хей. Оларның бирээзинге арат-фермер ажил-агыйның башыңы Дагдан Досумаевич Оликов. Оликов 16-да арат-фермер ажил-агыйлыг азы «Чаңгыс суур – чаңгыс сүлгүлүг» төлөвилелди боттан-арыгына төлөпиг салышкы-а дээш Тываның Баштыңының илтипа бийи-биле шаңнаткан. Чурукта: шаңнал үезинде.



АК-КАРА-СУГНУҢ МАЛЧЫНЫ

Чөөн-Хемчик кожуунда Шеминин ажил-агый эрес-сорукур малчыннарының бирээ-



зинге Валерий Кууларны хамаарыштырар. Ооң дугайында кара чажындан тура мал аразында өскөн кижилер деп хөөредиг чок чугаалап болур. Валерийның ачазы Сапык Куулар Шемин сумуунга МЧАЭ (мал, чер ажил-агыйның эштежилгези) болгаш «Большевик» колхоз турар үеден бээр малчыннап келген күш-ажылдың хоочуннарының бирээзи.

Шеминин Ак-Кара-Сугда ада-өгбенин төөгүлүг чуртун огул Валерий Куулар ээлеп артып калган, ында бода болгаш чылгы малын онча-менди кадарып турар. Ол чылдыңна Талдыг-Өзөнниң сизген шөлдеринден кышкы үеде малга четчир хемчээлдиг мал чемин белеткеп ап, кадарган малын кыштан хүр-чаагай ажырып ап чоруур.

Эрткен кыжын Шеминге хар улуг чагган. Ындыг-даа болза арай күжү кошкаай берген инектерни болгаш төрүүр чедер берген хунажыктарны тургузу азырап тургаш, бода болгаш чылгы малын кыштан хүр ажырып, эрес-шудургу ажил-ижи дээш Чөөн-Хемчик кожуунун малчыннар Наадымында кожун чагыргазының хүндүлел бийи-биле шаңнаткан.

Чурукта: малчын Валерий Куулар.

Даш-оол МОНГУШУҢ тырттырган чуруктары.

ЧАА АППАРАТУРАЛАРНЫ ЭККЕЛГЕН

Тыва Республиканың Культура яамызынга 10 түү чырык болгаш үн дериг-херекселдерин эккелген. Бир түүже микшер, ыр радиосистемазы, 2 дилиндектиг акустика системазы, 2 каналдыг күштелдирикчи, акустика түүрү, чырык херекселдери, сцена хептери кирип турар.

«Тус черниң культура бажыңы» төлөвилел езугаар республиканың 10 культура бажыңнарынга 1863 муң рубль түңнүг акшага үн күштелдирер аппаратураны, 1044 муң рубльга чырык дериг-херекселдерин, 2665 муң рубльга көрүкчүлөр залыга чымчак сандайларны, 1746 муң рубльга сцена хептерин садар. Кожун чагыргалары-биле керээлерни чарган. Көрүкчүлөр залыга сандайлар садар болгаш

чедирер талазы-биле тендерни «Минусинский ДОК» КХН болгаш «ДЭ-ФО-Красноярск» КХН компаниялары тиилеп алган. Республиканың кириш-тирген акша-хөреңгизи-биле «Алтай-котлоснаб» КХН 605 муң рубльга дөрт клубту чылыдылга котелдары-биле хандырап.

«Чаңгыс демниг Россия» партия-зының төлөвилелинче бо чылын дараазында сумуларның культура бажыңнары кирген: Кызыл-Мажалык, Дөң-Терезин, Кызыл-Даг, Дүрген, Белдир-Арыг, Владимировка, Арыскан, Теве-Хая, Сарыг-Булуң, Кундустуг. Бо чылын эгелзэн «Тус черниң культура бажыңы» төлөвилел 50 муңдан эвээш чурттакчылыг хоорайларда культура бажыңнарын болгаш көдээ суурларда клубтарны деткиринче угланган.

«10 Культура бажыңы» төлөвилел

ТУДУГ АЖЫЛДАРЫ ЭГЕЛЭЭН

Тыва Республиканың Культура яамызы бо чылдың эгезинден эгелеп «10 Культура бажыңы» төлөвилелди боттандырып эгелзэни билер бис.

Культура яамызының Төлөвилел офисиниң дыңнатканын езугаар алырга, тудуг организациялары-биле июль 12-ниң хүнүнге чедир ниитизи-биле 118 млн. 125,52 муң рубль түңге чеди күрүнө керээзин чарган. Ол акшадан 5,194 млн. рубльди Барыын-Хемчик кожуунун Дөң-Терезин суурда Культура бажыңының септелге ажилдарына шингээткен. Ооң бетинде, июнь 5-те Сарыг-Сеп суурнуң Культура бажыңы тудары-биле «Дашчы» КХН-биле керээни чарган соонда, ол черниң тудуг-жулары шөл-девискээрни долгандыр херимнээш, тудугнуң таваан салып, улаштыр ажилдап турар.

Кызыл-Даг суурда көдээ Культура бажыңының капиталдыг септелгезин кылыр ажилдарны «Экспресс-Тудуг» КХН чорудуп турар. Тудугжуларның ажылы кидин түлүк: материалдарны эккеп каан, бузар ажилдар доозулган, кырын шып турар. Ол ышкаш Чаа-Суурнуң Культура бажыңын селип-

септээр ажилдарны тудугжулар база шалыпкын чоруда берген. Кызыл-Мажалыкта Культура ордузунга капитал септелге ажилдарын «Бодарал» КХН-ниң тудугжулары кылып кирипкен.

Чоокта чаа, июль 14-те, Кызыл кожуунун Баян-Кол суурда Культура бажыңын тудар күрүнө керээзин садыглажышкына тиилзэн «Минусинский тудуг компаниязы» КХН-биле 15360000,0 рубль түңге чарган. Эйлиг-Хем суурда Культура бажыңының таваан «Эне-Сай-Тудуг» КХН-ниң тудугжулары кудуп эгелзэн. Дөң-Терезинде клубту «Гарант-Строй» КХН 2016 чылда-ла эгелзэш, ажилдың 97 хуузун кылган. Ам чүгүлө девискээрни чаагайжыдары база чырыкты кириери артып калган. Алексей Делгер-оолович Самчаннның хуу бүдүрүлгези Ак-Даш суурнуң көдээ Культура бажыңына септелге ажилдарын чорудар керээни, Дүргенниң болгаш Белдир-Арыгның Культура бажыңнарына капитал септелге кылып аукционну «Еврострой» КХН ойнап алган дээрзин Культура яамызының Төлөвилел офиси дыңнаткан.

Бистиң корр.

Фестиваль соонда бодал

АЯҢ-ШЫК ЧААГАЙЖЫП-ЛА ТУРЗУН!

кылган, а бичежек майгыннарда аш-чем кылып турар кижилерниң удуур-чыдар черлери-ле турган боор. Аяңның ортузунда улуг сценаны тургускан. Сценаның оң, солагай талазында үн улгаттырар аппаратураларны салып, янзы-бүрү өңер-биле чырыдар прожекторларны кылган. Ол прожекторларның чырыныга хөгжүмчүлөр кежээ орайга чедир ойнап, уран таланты-зын көрүкчүлөргө болгаш фестивальдың

аалчыларына үш хүн иштинде бараалгадып келген.

Июль 14-16 хүннеринде Чадаанага болуп эрткен XVIII Бүгү-делегейниң дириг хөгжүмнүң болгаш чүдүлгениң фестивалына Москва, Санкт-Петербург, Красноярск, Барнаул, Иркутск, Ростов хоорайлардан болгаш Испания, Италия, Польша, Финляндия, Япония, АКШ-тан 800 хире кижилер кээп киришкен, а

көрүкчүлөргө саны беш муң чедип турган дээрзин фестивальдың организакчылары дыңнаткан.

Фестивальдың үшкү хүнүнде кежээ 20 шакта түннел концерт болган. Гала-концерттин соонда фестивальдың тиилекчилерин шаңнап-мактаан. «Езу-чаңчылдарның уламчылакчызы» номинацияга Шагаан-Арыгдан Мундукай Лопсан, «Езу-чаңчылдарга шынчы чоруу дээш» номинацияга Абакандан Ираида Ахпашева, «Эң тывынгыр төлөвилелге» Кызылдан Борис Салчактың студиязы, «Эң тергин барабанчы» – Кызылдан Кирилл Смашников, «Фестивальдың идегели» – Чадаанадан «Сайын» бөлүү, «Эң дээр фольклор бөлүү» – Кызыл хоорайдан «Чаңгы-Хая» ансамбли, «Back in the USSR» номинацияга Минусинск хоорайдан «Минусиночка» ансамбль, «Эң тергин бөлүккө» Красноярскиден «Кали отель» тиилекчи бооп, «Көрүкчүлөргө үнелелин» Улуг-Хемден «Баян-Өлчөй» бөлүү чаалап алган.

Эрткен вторникте «Устүү-Хүрээ» фестивалының тиилекчилери боттарының гала-концертин Кызылга кээп, «Азия төвү» скульптуралыг комплекске кызылчыларга болгаш ооң аалчыларына бараалгаткан. Аңаа сураглыг саксофонист, Россияның Улустуң артизи Игорь Бутман, американың сылдызы, джаз хевиринге гитарист Ал-вон Джонсон биле ооң кадайы, ыраажы Карен Джонсон, Тываның ат-сураглыг артистеринден Тываның Улустуң артизи, рок-хөгжүмчү Альберт Кувезин, ыраажы, Тываның Улустуң артизи Софья Кара-оол, «Хартыга», «Тува джаз бэнд» бөлүктөр болгаш өскелер-даа оюн көргүзүүн бараалгаткан.

Даш-оол МОНГУШ.

Авторнуң тырттырган чуруу.



ТУВИНСКАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ ФИЛАРМОНИЯ
УСТҮҮ-ХҮРЭЭ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ФЕСТИВАЛЬ ЖИВОЙ МУЗЫК

Чадаанада чоннуң лагерь ары деп адап чаңчыкканы, а сөөлүндө барып фестиваль аяңы апарган арыг ортузунда ажык шөлчүгөшти үк шаанда фестивальдың эрттирикчилери кончуг-ла шын шилип тыпкан-дыр деп аңаа чорааш эске-дип көрдүм: стадион-биле аразы өңгүс чоок, Чадаана хемни кеже ээрге-ле мыя бо. Шагда олчаан аңаа кээп көрбээн болгаш, машинадан дүшкөш-ле бир дугаарында фестиваль аяңынче эртип, ооң аас-чараш бойдус-чурумалынга эреленип, аяң шыктың ужуңга чедир ылаштадым.

Ие, 1999 чылдан тура ат-сураглыг үү-Хүрээ» фестивалын эрттирип тур-бо ажык шөлдү бир сайгарлыкчы кижилер апарган сураглыг болду. Кожуун Чадаана хоорай чагыргазы-биле демнежи, кады ажилдап тургаш, фестивальдың киржикчилеринге, аалчы-а улам таарымчалыг кылдыр улустуң таар оран-савазындан эгелзэш, сценага чедир туттуруп, бо черниң айжыдылганын холга алып боор деп тиваль шөлүн хуужудуп алган сагын-тывынгыр сайгарлыкчы эшке күзеп-чынар. Бо хире делегей уjur-дузалыг фестиваль эрттирип турар чер ээ чок арга, шынап-ла, кайын тааржыр.

Аанда 80 чылдарда маңаа пио-лагери турган ажык шөл бо. Аяң-тың оң талазында фестивальдың тиилекчилериниң майгын хоорайыгажы-пкан, а шала бетинде аалчыларның а машина-балгады-ла ыйнаан. Янзы-маркаларның машиналарын чыскаап-тур. Аяңның солагай талазында улуг-тыннарда чөмненир черлерни дерип

Чедиишкinner, түннелдер

ГУБЕРНАТОР ТӨЛЕВИЛЕЛИ «ЧАҢГЫС СУУР — ЧАҢГЫС БУДУРУЛГЕ»

Экономика яамызының медээзи-биле алырга, 2017 чылдың үш айларында «Чаңгыс суур — чаңгыс будурулге» губернатор төлевилелин боттандыра талазы-биле ажилдар идекпейжээн.

149 төлевилел дараазында көргүзүлгелерни чедип алган:

-54 ажилчын олуттар немей тургустунган (2016 чылда — 87), оларның иштинде 22 ажил чок кижини ажилга тургускан;

-бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның хемчээлин акша-биле көргүзгө (ажылдар, ачы-дуза) 27,2 млн. рубль;

-2,2 млн. рубльдин үндүрүп төлевирлери кирген.

Этти болбаазырадыр болгаш бүдүрер талазы-биле кластерин хемчээлинге, Эрзин кожуунуң «Бай-Хөл» көдээ ажил-агый бүдүрүлгези, Чөөн-Хемчик кожуунуң Чадаана хоорайда мал согар цех ажилдап турар.

Көдээ ажил-агый бүдүрүлгелиг кооператив «Биче-Тей» бюджет организацияларының болгаш чурттакчы чоннуң эт херегелин долузу-биле хандырып турар. Эт кылыгларының бүдүрүлгези чылда 410 тонна чедип турар.

Сүтү бүдүрер болгаш болбаазырадыр талазы-биле кластерин ажил-агыйлар чедиишкinner боттандырып эгелзэн.

Хууда сайгарлыкчы, тараачын-фермер ажил-агыйлыг Аяс Буудайович Түлүш 2017 чылдың бирги кварталында сүт бүдүрериниң хемчээлин 2610,0 муң рубль чедирген. Ооң ажил-агыйы сүттен аңгыда, эттин чартык фабрикаттарын база бүдүрүп үндүрүп турар. Амгы үеде манчының болгаш мантының, варениктериниң, котлеттериниң, шашлыктарының, болгаш тырткан эттин 8 аңгы хевирлерин кылып турар. 2017 чылдың бирги кварталында 1474,0 муң рубльдин эт продукциясын бүдүрүп үндүргөн. Мөңгүн-Тайга кожуунуң Кызыл-Хая суурда «Сайзырал» болгаш Би-Хем кожуунда «Туран» кызыгаарлаттыг харысалгалыг ниитилелдер (КХН-нер) сүтү болбаазырадып турарлар.

2017 чылдың бирги кварталында «Аржаан» көдээ ажил-агый бүдүрүлгези продукция бүдүрериниң хемчээлин 1524,5 муң рубль чедирген. Чурттакчы чондан сүтү садып алырын 35,1 тонна азы 702 муң рубль чедирген.

2017 чылдың дүжүдүңгө тараа үрезинин бүдүрер талазы-биле кластериниң хемчээлинге 1600 га черни тускайлап берген. Ону бүдүрериниң хемчээли келир чылдың дүжүдүндөн хамааржыр.

ДУК БОЛБААЗЫРАДЫР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КЛАСТЕР

2017 чылдың 1 кварталында «Тыва-Войлок» КХН немелде дериг-херекселдер садып алыры-биле, ТР-ниң Чазааның Даргазының Грант конкурзунга киришкен. 2017 чылдың 2-ги кварталындан эгелеп чурттакчы чондан дүктү садып алырын планнап турар.

БАЛЫК БОЛБААЗЫРАДЫР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КЛАСТЕР

Хуу сайгарлыкчы Д.О. Никитин 2017 чылдың бирги кварталында ийи ажилчын олутту тургускан. Бо чылдың 1-ги кварта-

лында кышкы үе-биле холбаштыр балык тударын түр соксаткан, ону май 12-ге чедир узаткан, балык үүргенезин төгөр үеде хоойлуга дүүштүр база соксаткан. Амгы үеде сайгарлыкчы 2017 чылдың балык тудар сезонунга белеткел ажылын чорудуп эгелзэн. Тере-Хөл кожуун чагыргазы хууда сайгарлыкчы Д.О. Никитинге ажылаттынмайын турган тудуг объектилерин берген, ук тудуглар Тере-Хөлдүн эринде турар.

Эрзин кожуунда хуу сайгарлыкчы Ч.Т. Дажимбаның ажылының түннели балык тудар сезон хагынарга билдинер.

ТУДУГ МАТЕРИАЛДАРЫН БОЛГАШ БЫАШТЫ БОЛБААЗЫРАДЫР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КЛАСТЕР

Сай-Хоо Аясовна Каң-оолдун удуртканы «Апрель» кызыгаарлаттыг харысалгалыг ниитилел 153,3 муң рубль хемчээлдиг продукцияны бүдүрүп үндүргөн.

2017 чылдың бирги кварталында сайгарлыкчы С.М. Бочкарев 400,0 рубльге дилиг материалдарын бүдүрүп үндүргөн. Ооң бүдүрүлгезинде 19 киж ажилдап турар. Олар 90,2 муң рубль түннүг үндүрүгүн төлзэн.

Хуу сайгарлыкчы А.С. Сырат тудуг материалдары бүдүрер талазы-биле цех аждар белеткел ажилдарын чорудуп турар. Ол Чыргалаңды суурнуң көдээ Культура бажынының капитал септелгезин чорудар талазы-биле база өскүс уругларга бажыңар тудуп бээри-биле электрондук акцияларга киришкеш, чагыны кириген. Ооң бүдүрүлгези 2017 чылдың бирги кварталында 1800 муң рубльге 450 куб.метр тудуг материалдарын бүдүрүп үндүргөн.

ТУРИЗМ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ДАРААЗЫНДА ТӨЛЕВИЛЕДЕРНИН КЛАСТЕРИН КИИРГЕН

КУБ сыын ажил-агыйлыг бүдүрүлге «Туран» 2017 чылдың 1-ги кварталында 17,9 муң рубльге сыын мыйызының продукциясын сайгарган, чурттакчы чонга 202 санныг 162,0 муң рубльдин ачы-дузанын чедирген.

Хуу сайгарлыкчы Э.Ч. Кара-Сал «Ажыг-Суг» аржаанының рекреационнуг зоназының сайзыралы чурттакчы чонга айда шалыңы 15 000 рубль түннүг беш ажилчын олутту немей тургускан.

Хуу сайгарлыкчы А.А. Имажап Балыктыг сумузунда «Тарыс» аржаанынга дыштанылганы таарымчалыг организастаарының талазы-биле ажилдары чоруткан. 2017 чылдың планынче ол «Тарыс» аржаанын чаагайжыдарын кирип, аржааның девис-кээринге спортчу хол бөмбүүнүң, болгаш баскетбол, бут бөмбүүнүң шөлдери тударын планнаан.

2017 чылдың 1-ги болгаш 2-ги кварталдарында «Тарыс» аржаанынче автомобиль оруу хагындан, ооң чылдагааны — часкы харнын, доштуң эрип турары-биле оруктун бергези.

ЧЕРЛИК ҮНҮШТЕРНИ БОЛБААЗЫРАДЫР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КЛАСТЕР

В.И. Гусевтиң «Сизим» көдээ ажил-агый бүдүрүлгези черлик үнүштерни чыып болбаазырадып турар. 2017 чылдың 1-ги кварталында оларның ниити сайгарган продукциязының хемчээли: сүт



— 1600 тонна, сметана — 550 кг, творог — 650 кг, үс — 80кг, инек ээди — 2500 кг, картофель — 5 тонна, морковь — 500 кг, согуна — 120 кг, малина — 740 кг, со-родина — 500 кг, мөөгү — 600 кг, капуста — 200 кг.

2017 чылдың 1-ги кварта-лында 1669,3 муң рубльдин продукциясын бүдүргөн, ында ажилчыннарның саны 8 киж. Олар 87,0 муң рубль түннүг үндүрүгүн төлзэн. Дерзиг-Аксы-ның психоневрологтук интерна-ды, Кызылдың кырганнарның болгаш инвалидтерниң бажың-интернады, республиканың дыңна-вас уругларның школа-ин-тернады, республиканың уруглар эмнелгези, Кызыл хоорайның уруглар бажыңы, Каа-Хемниң төп эмнелгези-биле керээлерни чарган. Бодунуң продукциясын сайгарары-биле Кызыл хоорай-да «Сизимниң» садыын ажыдып алган.

Тыва Республиканың Эконо-мика сайыды Елена Кара-таеваның чугаалап турары-биле алырга, бо чылдың бирги чарты-ында республикада биче сай-гарлыкчы чоруктун 267 субъек-тилери тургустунган.

2013 ЧЫЛДАН 2016 ЧЫЛГА ЧЕДИР «ЧАҢГЫС СУУР — ЧАҢГЫС БУДУРУЛГЕ» ГУБЕРНАТОР ТӨЛЕВИЛЕЛИН БОТТАНДЫРГАНЫНЫН ТҮННЭЛДЕРИ

«Чаңгыс суур — чаңгыс буду-рулге» төлевилелдин кол со-рулгазы муниципалитет бүрү-зүнүн курлавырларын тода-радып, ону хандыр өөренири, көдээ-ажыл-агыйның чижил-гелиг продукциясын бүдүрүп үндүрер болгаш ону аждарын хандыраы болур. Ооң бир он-загай талазы — республиканың чурттакчыларының бот-тускайлаң сайгарлыкчы ажил-чорудулгага шилип алган угланышкыннарын Тыва Республиканың Чазааның деткири болур.

Республикага 2013 чылдан 2016 чылга чедир «Чаңгыс суур — чаңгыс будурулге» губернатор төлевилелинге 160 сайгарлыкчы киришкеш, 1744 чаа ажилчын олуттарны, оларның 87-зин чүглө 2016 чылда тургускан.

«Чаңгыс суур — чаңгыс будурулге» төлевилелди бот-тандыраарыга 4 чыл иштинде күрүнөдөн 884,5 млн. рубльдин деткимчезин берген, ооң иштин-

де чүглө 2016 чылда 24,5 млн. рубльдин күрүнө деткимчезин сайгарлыкчылар алган.

Төлевилелдин киржикчи-лериниң бүдүрүп үндүргөн продукциязының болгаш ачы-дузаның ниити хемчээли 749,7 млн. рубль болган, ооң иштинде 2016 чылда 253,8 млн. рубль (2015 чыл-биле деңнээрге, өзүлдө 24,8 хуу, 2013 чылга бо-даарга, өзүлдө 2,1 катап улуг).

Ниитизи-биле төлевилелдин киржикчилери 142 хевирниң продукциясын бүдүрүп үндүрүп турар, ооң иштинде:

- сүт болбаазырадыр адырда — 24 хевирниң (17 бүдүрүлгө);
- эт болбаазырадыр адырда — 52 хевирниң (13 бүдүрүлгө);
- балык болбаазырадыр адыр-да — 10 хевирниң (9 киржикчи);
- черлик үнүштер болбаазы-радыр адырда — 17 хевирниң (3 киржикчи);
- суг кудар болгаш шай сук-суннар белеткээр 2 хевирниң (2 бүдүрүлгө);
- аш-чемниң национал про-дуктуларын бүдүреринге — 2 хевирниң (3 бүдүрүлгө);
- ногаа продукциясын бүдү-реринге — 10 хевирниң (16 ажил-агый);
- тудуг материалдарын бүдү-реринге — 25 хевирниң (16 бүдүрүлгө).

2013 чыл-биле деңнээрге, 2016 чылда төлевилелдин кир-жикчилериниң ажил чорудулга-зындан муниципалдыг болгаш республика бюджетинче ки-рип турар орулгалар 2,3 катап көвүдзэн азы 15,2 млн. рубль болган. Ниитизи-биле төлевилел 4 чыл иштинде республика бю-джетинче 46,4 млн. рубльди кири-ген.

Губернатор төлевилели экономиканың чамдык адыр-ларын хөгжүдөргө база ооң иштинде көдээ ажил-агыйның сайзыралыг идиглиг болган.

Төлевилелдин боттаныш-кынының түннелинде 2013 чылга деңнээрге, 2016 чылда ажил чок кылдыр бүртүктеттинген улустун саны 12 хууга кызырылган (2013 чылда 5982 кижиден 2016 чылда 5316 кижиге четкен).

Республикада арыг сүттен продукция бүдүрериниң хем-чээли 30 хууга өскөн. 2013 чылда 3345,7 тонна турганындан 4347 тонна четкен.

Кондитер кылыгларын бүдүрери 10,3 хууга өскөн. 2013

чылда 876 тонна турганынд 966 тонна четкен.

Эт болгаш чартык фаб-рикаттарны бүдүрери 43 хуу өскөн, 411 тонна четкен.

Колбаса кылыглары 29,2 хуу өскөн болгаш 200,3 тонна четкен.

Ниитизи-биле Тыва Респу-бликаның көдээ ажил-агыйын ниити продукция бүдүрери 20 чылда 5423 млн. рубль тур-болза, 2016 чылда 18,5 хуу өскөн болгаш 6424,3 млн. рубль четкен. Ооң иштинде мал ажы-агыйында 5331,6 млн. рубль, ажилында — 1092,7 млн. рубль.

Продукцияның өзүлдезини ниити хемчээлинге респу-бликаның чазааның тус черниң бараан бүдүрүкчүлериниң бүдүр-гө продукциязын күрүнө сады-алыр талазы-биле хемчеглер-ап чорутканының түннелинде төлевилелдин киржикчилер 2016 чылда бюджет албан чер-ринден 9,6 млн. рубльдин чагы-ларын алган. Төлевилелди бот-тандырып чорудуп турар үеде ту-черниң бараан бүдүрүкчүлериниң продукциязын 27,5 млн. рубль садып алган.

Төлевилелдин киржикчиле-рин деткири-биле 2013-2014 чылдарда республика деңнелди делгелге-ярмаркаларны ор-ганизастан. Ярмаркаларның ба-раан саарылгазы 20 млн. рубль ашкан. Аңаа ниитизи-биле 756 бараан бүдүрүкчүлери кириш-кен, оларның чартыгы аш-чем продукциязынга специализаста-тыглан.

ЯРМАРКАНЫН ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ТОДАРАТКАН

2013 чылда Таңды кожуунуң «Бай-Хаак Аква», Би-Хем кожуунуң «Туран» КХН, Эр-зин кожуунуң «Бай-Хөл» көдээ ажил-агый бүдүрүлгези, Мөңгүн-Тайга кожуунуң «Сайзырал» КХН шылгарааннар.

2014 чылда Би-Хем кожуун-да «Артыш» тараачын-фермер ажил-агый, Барыын-Хемчик кожуундан хуу сайгарлыкчы Сылдыс Куулар, Шагаан-Арыг хоорайдан хуу сайгарлыкчы О.Хертек, Чөөн-Хемчик кожуунда көдээ ажил-агый бүдүрүлгелиг «Хүндү», Мөңгүн-Тайга кожуун-да «Сайзырал» КХН, Чаа-Хөл кожуунда «Чодураа» көдээ ажил-агый бүдүрүлгези, Каа-Хем кожуунуң «Сизимский» көдээ ажил-агый бүдүрүлгези тииле-чилер болган.

2015 чылда Эрзин кожуунда «Бай-Хөл» көдээ ажил-агый бүдүрүлгелиг кооператив, Улуг-Хем кожуунда тараачын-фермер ажил-агый «Кырлыг-Кара», Чаа-Хөл кожуунда хуу сайгар-лыкчы Кара-Сал Эдуард, КХН «Ак-Чем» төп, Мөңгүн-Тайга кожуунда «Сайзырал» КХН, Сүт-Хөл кожуунда көдээ ажил-агый бүдүрүлгелиг кооператив «Ал-ды-Ишкын», Кызыл хоорайда хуу сайгарлыкчы Буяна Уваннай, Чеди-Хөл кожуунда арат-тараа-чын ажил-агыйы «Оюн» тииле-чилер болганнар.

2016 чылда «Эң-не бедик» деңнелдиг кожуун деп презента-цияга Таңды кожуун, «Заря» көдээ ажил-агый бүдүрүлгелиг кооператив (Кызыл кожуун), «Тыва-войлок» КХН (Тес-Хем кожуун), хуу сайгарлыкчы Седен-оол Анжелика (Өвүр кожуун), хуу сайгарлыкчы Нина Кырлыг-Кара (Улуг-Хем), В.И. Гусев «Сизим» көдээ ажил-агый бүдүрүлгези, «Сайзырал» КХН (Мөңгүн-Тайга кожуун), КУБ «Маралхоз» (Би-Хем кожуун) тиилекчилер болган.

ТР-ниң албан езузунун сайтызындан.

Чоннуң чайгы дыштанылгазы

ДУС-ХӨЛДЕ КИЖИ БАЖЫ КИЗИРТ

● Журналисттиң эскериглери, бодалы



тура арай чедишпес-тир, ынчалза-даа ол чокта безин эштир, дыштаныр, эмненир онза хөл-дүр диди.

Ийи-Тал ортумак школазының математика болгаш физика башкызы Наталья Дыртый-ооловна эрткен чылдан бээр Дус-Хөлче кээп эгелээн. Мурнунда үш чыл улаштыр Тарыс аржааны барган. Аныяанда Ялта, Крым чораан, ынчан путевка халас дээрге, мен «профэвилелден алыр путевка 36 рубль турган-на болгай, ону арта ажилдап турар организациясы садып бээр» деп сагындырдым. Элегес чоогунда база мындыг кара малгаштыг Каэк-Хөл бар, бир чылын аңаа чорда, табуретка-биле кылаштаар угбай чоруурда оозун ажыглабайн, боду кылаштай бергенин чугаалады. Дус-Хөлге ынчаар эттинип турган улус база бар, ам малгажы эвээжэй бергенин хараадап чугаалаштывыс. Оон ырак эвесе база-ла Каэк-Хөл деп адаар кара малгаштыг бичии хөл бар чүве-дир, дузу шуут алмаз ышкаш.

Шагаан-Арыгның №1 школазының математика башкызы Серемаа Сойгев-на мурнунда Чедерге дыштанып турган. Ооң дүжүп калганы эң-не хомуданчыг деп олурду. Бо хоочун башкылар «Серебряное озеро» пансионат дугайын база «Шын» солундан көрүп алганнар. Путевкаже шупту кирип турар, ол эки-дир, дыштанганай дыштаныр-ла болгай диштилер.

Кызылдан башкы Татьяна Максимов-на: «Остеохондрозум эттиндирип чадай бердим. Чедерге кончуг тааржыр кижиге болгай мен, ол чокта ам канчаар, хейде чадаарда мында келдим. Хөлге киргеш, душтаныр суг соок, доңуп, дидиреп тур мен» – дейди.

Москвада ажилдап, чурттап чоруур Рада Ондар база МГУ дооскаш, ында бир даштыкы компанияда ажилдай берген Салбак Хертек шөлээзиниң үезинде ынак төрзүн чуртунуң кайгамчык онза хөлүнге мага хандыр дыштанып алганнар.

Дус-Хөлге кижиге таныыр улузунга бо-ла дужа бээр чорду. Ынчанмайн канчаар, оон өскээр каяа барып дыштаныр бис? «Үш-Белдир» курортка чедери берге, «Чедер» курортун эдилеп чадап каан, авыралдыг аржааннарывыстан, ынак Дус-Хөлүвүстен өске кадыкшыл быжыктырар черлеривис чок ышкашыл. Чоннуң чамдызы соңгаарның курорттарыне барып турар. Ында экизин эки-ле, ынчалза-даа бодувустуң эм сугларывыс, малгажывыс ышкаш дээштиг эвес.

Ынчангаш чугаа чоннуң чайгы дыштанылгазының дугайында чоруп турар болганда, эң-не чидиг айтырыг – «Чедер» курорттун салым-чолунга хамаарыштыр маңаа ыттавайын барып шыдава-стыр мен. Чалбак чон шупту оңдүжүп калганын хараадаар, кажан ажиттынар ирги деп идегеп манап чоруур. Шынап-ла, кажан ажиттынарыл? Мындыг эгелиг материалды эрткен чылын «Шын» солунга бижээн-даа кижиге болгай мен. Чазак шимзэн чок. Бир кижиге Чедерни хуужудуп алгаш, херек ужуң боду олуруп чоруй баарга, курорт база ооң-биле кады хоругдалда барган. Ол үе дургузунда та чүү улус, курорттун баа-зазын, корпустарын үптөп, тонап алпарган. Бүдүн республика мындыг ажил-агыйжы эвес болурга канчап черле тааржырыл?

Дедир күрүнө өнчүзүнче кирип, ээлди-рип алгаш, «Чедер» курортту катап дирги-зип, Тываның чонунга бараан болдурар үе келбээн эвес чүве бе? Уругланып чадай берген херээженнер Чедерге баргаш, ооң соонда иштелип, ажи-төлдүг, аас-кежик-тиг чурттап чоруур болдур ийин. Чаңгыс бо факт безин бойдустан Чедер ышкаш деңгеп четпес кайгамчыктыг хайыразының ачы-авыралын херечилеп, хөлдү тыва чоңга ажыктыг болдурар дээш дарый хөдөлүп, шимченирин негеп турар-дыр.

Надежда ЭРГЕП.

чайын Дус-Хөлге кайыын-даа келген кижилер имиңейни бээр. Оларның чартык кезини соңгаартан келген. Мурнуку чылдарда хөлдүн оң талазы эң чыдар чүве болгай, ам ында эрик дургаар майгыннар кудумчуландыр турупкан турар чор-дук. Аңаа бодаарга, орук ара көөрге, Хадын хөл ээнзирей-даа берген ышкаш.

Дус-Хөлде пансионаттар немежип-ле бар, дыштаныкчылар оон үзүлбестээн. Чылын «Серебрянка» санаторий ында «Серебряное озеро» деп пансионат адып алган. Мээң барган үемде адми-стратор Дуктуг-кыс Хомушку, 30 чыл кытыг повар Зоя Ооржак, фельдшер Ховалыг келген чонун эки хүлээп сагыш-човангыр, ак сеткилдиг, аттыг-кызып ажилдап турар улус болду. «Серебрянка» санаторийниң кол эмчизи Алла Алексеевна Шимит, инновациялыг эвилелдер талазы-биле эргелекчизи Надежда Николаевна Тюлюш Дус-Хөлге чыгган пансионат ажыдар дээш дыка-ла ажылды чоруткан. Ону черле мактап, септөөс аргажок. Надежда Никола-евна аңаа ужураштым, дыштанык-чарга аш-чем, арыг ак чоорганнар келген болду. Чем кылыр сугну безин чылдан эккеп турарлар.

Бир хонуктуң өрттээ ында 1100 рубль. Хүнде үш катап кемгерер болур-мен бодаарымга, барыктыг-ла-дыр. Санаторийниң хөй кезинде дышта-ныкчылар чегин газка боттары кылып, чүгле орун-дөжээ, чурттааны дээш кертти аңгы-аңгы, чижээ, хөл кыдынын «Центр Азии» деп каан бичии-ни борбак бажыңнарда 1800 рубль, чаа база чегин улус боттары кылып, «Центр Азии» деп черде бир хонукта 900 рубль, «Центр Азии» пансионатта – 500 рубль...

Ам бүрүзү бодунга тааржыр хире боттарда чурттап, кайгамчык онза өскө кадыын экижидип, дыштанып бар. Орукту база чедир асфальтылап оон артык боор бе. А дустуг хөлдүн чынарлары шуут кайгамчык: составында натрий, хлор, бром өске-даа ажыктыг элементилер малгажында сероводород бар. Та чылын, эртемденнер шинчилээш, итр сугда 280 грамм дус бар дээн. Чадаарымга, ам ынча хире дус чок. Дузу-даа, малгажы-даа эвээжээн. Ча хөлге имиңейнип турган бичии курттар-даа эвээш көстүр. Ооң чылы-ны – хөлдү тонап турарында. Ол кара шты, чамдык черинде көксүмээр малгашты узуп албас-ла кижиге чок. Ын келген улус, ийи херээжен бир чыла шилинче кара малгаш тырып ага, «ону алырыңарга-даа, 24 ша-ке, эм шынары бусталып үне бээр-ин, эртемденнер ынча деп турар» иге, бирээзи тоо-даа чок: «бусталбас ир, эртемденнер меге-сога чүнү-даа аар шейик» диди.

Хөлдүн малгажын ынчаар тонап кээр болза, келир үеде аңаа эмненир,

кадыкшыл быжыктырар дугайында чугаа турбас апаар. Ол хамаанчок, хөлдүн боду соглуп каарының айылы бар. Бо шуут контроль чок чидиг айтырыгларның бирээзи. Моон соңгаар черле канчаарыл? Оода чадаарда «Хөлдүн суун болгаш малгажын үндүрүп болбас, торгаал – 5000 рубль!» деп бижээн сагындырыг безин көрбөдүм. Мындыг сөстөрүни хөлдү долган-дыр аскылап каар болза, улус сести-даа бээр ыйнаан. Беш муң деп мээң бодалым-дыр ийин, херек кырында өрттээ турбас эм малгаш-тыр ол. Хөлдүн ээзи болур Таңды кожуунуң хөл сактыр хире шаа чок хевир-лиг, а республика ону Таңдыны-дыр дээш сагыш салбаска, канчап болурул? Чедер хөлдү буурадып алгаш, ам Дус-Хөлдүн соглуп, буураар «оочурун» манаарывыс ол бе?



«Тувинская правда» солундан коллегаларывыс хөлде.

Кончуг онза «Чедер» курортувусту ийлээр чыгысы сагынган кижилер-биле ужураштым. Хөөкүйлер баар чери чок, ам чүгле Дус-Хөлге кээр аргалыг. Чеже-даа эм шынарлыг болза, ол курорт эвес ышкашыл. Аарыг кижилерге таарымчалыг байдалдар (инфраструктура) чок деп болур, хөлге кирери агаар-бойдустан хамаарылгалыг. Черле ие-бойдузувустуң эртине хайы-раларына кам чогувус-даа хилинчектиг. Оларны чүдөдир, камнава, ыдыктар деп көөрүн билбес. Дус-Хөлде майгыннарлыг келген кижилерде биотуалет ийи-чаңгыс, а дыштаныр хүннерде келген чон та каяа чийгеттинип ап турар чүве. Хөл иштинге-ле салып турар чадава-с деп каразыг бар. Орук-чирикте уруг-дарыгның тудуп чорааны тоорук, печенье халтарын, кон-фет саазыннарын октапкан чыткалар, хөл эринде безин уткан-каган идиктер, малгаш узуп ап турганы пластик сава кес-киндилери дээш өске-даа бок бар. Моон мурнунда машиналар хөл эринге безин

кеп бээр чегин доңгайтыр чиир-дир мен» деп каттырды. Чегин эки деп үнеледи. Ол-даа повар Зоя Мээр-ооловнаның ачызы. Дыштаныкчыларын кемгерерде, адми-нистратор Дуктуг-кыс Сарыг-Оолаковна, фельдшер Чечен Чанчыковна поварына дузалажып, эмгелешкеш туруптар чорду.

Красноярскиден Николай Васильевич улузу-биле демги кемпинг чанында май-гынын тип алган. Ол дээш 500 рубль төледим диди. Чүгле чурттаары дээш 1800 рубль деп катаптап, ону арай аарзынып турары илдең. Черле бээр дыштанып кээр чаңчылдыглар. Уфадан келген Наталья Викторовна моон мурнунда даштыкыга-даа, Кара далай кыдыныга-даа дыштанып турган. Дус-Хөлге бир дугаар келгени бо. Дыка-ла эки хөл-дүр деп мактады. Саяно-горскиден Лариса Николаевна Дус-Хөлге дыштанып-даа болур, эмненип-даа болур деп магадады. Ол ынаар Лукьяновское деп малгаштыг хөл барын бар, ынчалза-даа аңаа чүгле эмненир. Мында инфраструк-

Чайгы Дус-Хөл.



ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Республиканың Чазаның Регламентизиниң 59 пунктузунга өскерилгелер киирериниң дугайында

2017 чылдың январь 16 № 4 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазаның 2008 чылдың июнь 16-да №381 доктаалы-биле бадылаан Тыва Республиканың Чазаның Регламентизиниң 59 пунктузунга дараазында абзацтарны неметишаан, өскерилгелерни киирер:

«Озал-ондактан камгалал болгаш өске-даа соңгаарладып болбас ажилдарны, ол ышкаш озал-ондак соонда катап тургузар ажилдарны болгаш муниципалдар аразының база регион иштинде бойдус халаптарының база өске-даа онза байдалдарның уржуктарын чайладыры-биле холбашкан өске-даа хемчеглерни чорударыңче угландырган Тыва Республиканың Чазаның курлавыр фондузундан акша-хөреңгини тускайлаар сорулга-биле ажилдап кылдырган Тыва Республиканың Чазаның актыларының төлевилелдерин Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы-биле, ол ышкаш эргежок чугула таварылгада Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының аңаа хамаарышкан органны-биле болгаш Тыва Республиканың Чазак Даргазының тус адырны харылап турар оралакчызы-биле бир хун дургузунда дугуржур.

Тыва Республиканың девискээринге болган бойдустун болгаш техногенниг хевирлиг онза байдалдарны чайладырынга материалдыг курлавырларны үндүрер сорулга-биле ажилдап кылдырган Тыва Республиканың Чазаның актыларының төлевилелдерин чогуур үезинде белеткеп кылгаш, Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының хамаарышкан органны-биле болгаш Тыва Республиканың Чазак Даргазының тус адырны харылап турар оралакчызы-биле 3 шактан көвей эвес үе дургузунда дугуржур.

2. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар, «Эрге-хоойлу медээлериниң албан езузунун интернет-порталына» («www.pravo.gov.ru») болгаш «Интернет» информация-телекоммуникация четкизинде Тыва Республиканың албан езузунун сайтызынга киирер.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш.КАРА-ООЛ.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Барыын-Хемчик кожууннун девискээр соңгулда комиссиязының составынга немелделер дугайында

2017 чылдың июль 14 № 9/51-7 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2016 чылдың февраль 1-де «Барыын-Хемчик кожууннун девискээр соңгулда комиссиязын четчелеп тургузарының дугайында» №126/590-6 доктаалы-биле тургустунган Барыын-Хемчик кожууннун девискээр соңгулда комиссиязынга кандидатура талазы-биле саналды өөренип көргөш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 29 чүүлүнүн 11 пунктузун удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаадыры болза:

1. Барыын-Хемчик кожууннун девискээр соңгулда комиссиязының составынга томуйлаар:

Бады Айдана Сюрионовнаны, 1981 чылда төрүттүнген, эртеми дооспаан дээди, түр када ажилдавайн турар, комиссияның составынга томуйлаары-биле Тыва Республиканың Барыын-Хемчик кожууннун «Адалар чөвүлели» эки турачылар каттыжыышкыны саналдаан.

2. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретарының хүлээлгезин күүседип турар А.Н. ЛОПСАН.

Каа-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязының составынга немелделер дугайында

2017 чылдың июль 14 № 9/52-7 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы 2016 чылдың март 31-де «Каа-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязын четчелеп тургузарының дугайында» №130/626-6 доктаалы-биле тургустунган Каа-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязынга кандидатура талазы-биле саналды өөренип көргөш, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргелериниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 29 чүүлүнүн 11 пунктузун удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаадыры болза:

1. Каа-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязының составынга томуйлаар:

Серээдар Светлана Федоровнаны, 1965 чылда төрүттүнген, эртеми дээди, Тыва Республика Каа-Хем кожууннун Сарыг-Сеп суурнун Ю.А. Герин аттыг №1 ортумак школаның орус дыл болчогаал башкызы, комиссияның составынга томуйлаар кылдыр ажилдап турар черинден саналдаан.

2. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазы О.В. ФОРТУНА.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретарының хүлээлгезин күүседип турар А.Н. ЛОПСАН.

Саргара берген эрги чурук. Оон артында: «1962 чыл. Час. 10 класс. Ынак башкыларывыс Б.С. Изотов, Л.Н. Семенова-биле» деп бижип каан. Оон бээр 55 чыл эрткен. Кижини хире үе. Ынчалза-даа ол үени сактырга, чоокта чаа-даа ышкаш. Сагыжымга эргим школам, ынак башкыларым, интернадым, чалы-чараш үевис, эш-өөрүм карактарга чуруттунуп, бажымга чылыг сактыышкыннар дойлуп келди...

Ол үеде чаа-ла сайзырап орган шаа ындыг болгаш, суурларга 8 класс дооскан өөреникчилер ортумак школаны (9-10 классты) кожуун төвүнге келгеш доозар турган. Улуг-Хем кожууннун аңгы-аңгы суурларындан чедип келгеш, Шагаан-Арыгга күрүнениң долу хандырылганын туруп алгаш өөренип, чурттап турдус. Интернатка халас чурттаар, чөмгөрер, идик-хеп-биле хандыраар, магалыг үе-ле болгай.

Ынчан Шагаан-Арыгның №2 школазын Папий-оол Монгуш деп башкы директорлап турган. Клазывыс удуртукчузу Любовь Яковлевна Шахматова, боду математика башкызы. Интернатка уругларның кижизидикчи башкызы Зоя Николаевна Соломатова, оолдарның – Зинаида Киевна Усова турган. Кончуг-ла эки үеде өөренип турдус. Башкыларывыс бисти эртем-билигге чедирип каар дээш күжүн, билиг-мергежилдин амыр-дыш чок өргүп чорааннар.

Кичээлдер соонда интернаттын столовазындан чөмнөп, агаарлап дыштанып алгаш, кижизидикчи башкыларның хайгааралы-биле бот-кичээл кылыр бис. Онаалгаларны шуптузун кылып каапкаш, яны-бүрү бөлгүмнерже сонугалдарының аайы-биле чоруй баар. Спорт болгаш уран чүүлден аңгыда, уругларны аргып, дараарынга, оолдарны чазанырынга, чурук тырттырынга өөредип турган. Ол үеде фотоаппарат чүгле ийи-чаңгыс кижиге турган-даа болза, чурук тырттырып өөренип алыксааннарның саны хөй. Бөлгүмнү Борис Сергеевич Изотов эрттирип турган. Боду физика башкызы, ол башкывыска аажок ынак бис. Оон кичээлдери солун, кым-даа кичээл үспес, оон берген тайылбырын кичээнгеилги дыңнап, шиңгээдип алыр бис. Башкывыс боду спортка, уран чүүлге сундулуг.

Доозукчу класска тырттырган ол чуруу-

55 чыл болган чурук



Бирги одуругда (солагай талазындан): Кенен Купала, Шура Биче-оол, Лиза Шактар-оол, башкыларывыс Б.С. Изотов, Л.Н. Семенова, Дина Дамба, Тоня Тойлуг-оол, Дуся Кошкар-оол.

Артыкы одуругда: кепка бөрттүг Эрес Куулар, Света Танаа-Кыс, Дадар Барыңмаа, Аня Ажы, Валя Көк, Тамара Маргыы, Шура Минчисат, Витя Баз-оол.

вуста бар 14 кижиден чедивис башкы, ийивис эмчи болган. Чүге дээрже химия, биологияны ынак башкывыс Мария Ивановна Белоусова (Коростелева) башкылап турган болгаш ол эртемге хандыкшыдып өөредип кааны ол хире болган. Башкы мергежилди шилип алган өөрүвүс база колдуу-ла биология, химия башкылары болганнар. Мария Ивановна башкывыс ам-даа бар, 80 хар оранчок ашса-даа, Шагаан-Арыгга чурттап олурар. Башкывыс-биле харылзаавыс үспейн чоруур бис.

Кижиниң эрткен чуртталгазындан чаңгыс чурук безин хөйүн сагындырып, төөгүлей кааптар-дыр. Бо чурукта эштеримден Тоня Тойлуг-оол биле мен дээди эртемниг эмчилер бооп, чоннуң кады дээш ажилдап чордус. Дина Дамба биле Светлана Санданчап (Танаа-Кыс Света) Тываның өңүг металлургиязының Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинатында

ажылдап чорааннар. Эрес-оол Куулар кожууннун «Дүрген дуза» станциязынга хөй чылдарда чолаачылаан. Чаңгыс классчыларывыс аразында салым-чаянныг уруглар, оолдар хөй болгаш, школага уран чүүлге клазывыс тергидеп турду. Олардан Дадар Норбуевна Барыңмаа Тываның улустун артизи, Комсомол шаңгалының лауреады, чоннуң ынак артизи болган. А Тамара Донгаковна Эртине (Маргыы Тамара) школага тургаш аажок номчутунар, шүлүк номчуу бээр, аңаа чедер кижини чок турганын сактыр-тыр мен. Ол Улан-Удэге Культура институтун дооскаш, Тыва Республиканың Культура яамызының төп библиотекасынга ажилдап тургаш, ийи дугаар эртеминиң аайы-биле саң-хөө ажилынга ажилдааш, «Тываның көдээ ажил-агыйының алдарлыг ажилдакчызы» атка төлөпиг болган. Елизавета Андреевна Шалган (Шактар-оол Лиза) школаның

комсомол организациязын школа доосже удуртуп келген. Институт соонда шк директорлап, херээженнер чөвүлел удуртуп, партия, совет ажилдары ажилдап чораан, хөй-ле шаңгалдар эдилекчизи. РФ-тин улус өөредилгезин тергитини, ТР-ниң алдарлыг ажилдычызы, РФ-тин херээженнер эвилелин болгаш «Шылгараңгай күш ажил дээ» деп медальдарның эдилекчизи. Ам үеде назы-хары улгады-даа берген бол кожууннун хоочуннар чөвүлелин удуртуп хөй-ниити ажилдарыга киржип чорур, анаа черле олурар албас эрес-кежешимченгир кижини. Дөмүр-оол Валентин Одурековнаны (Көк Валя) чонун эки таныр. Кызылдың №9 школазынга директорлап, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутатынга-даа соңгуттуруп чораан. Ол хөй орден, медальдарның, хүндүл бижиктерниң эдилекчизи.

Ийи Шура чаңгыс классчыларывыс база-ла башкылар болганнар. Александр Кыргысовна Доспан (Минчисат Шура) Ул башкы аттың эдилекчизи. Александр Тюлюшовна Монгуш (Биче-оол Шура) Каа-Хем кожууннун Суг-Бажы ортумак школазынга үр чылдарда үзүктел чөвүлел ажилдааш, «Тываның улустун башкызы» атка төлөпиг болган. Үр үеде башкылар хөй-хөй чаштарны эртем-билигге чедир чораан эштеривис Анна Кыргысовна Кошкар-оол (Ажы Анна), Купала Монгушовна Сандан (Кенен Купала), Виктор Кыргызович Баз-оол эртежи «аадының бажы» хөй бергенинге» хомудап чоруур бис.

Школага өөренип тургаш-ла эки өөреникчи, хөй-ниитичи кижини болуп хөй вирлеттинери, чуртталгада база ол-ол бүдүжүн салбас болуру амыдыралды бадыткаттынып чоруур. Мындыг ат-алдарлыг, чайынналчак чедишкыннерлиг эш-өөрлүг болганымга чоргаарланмааргам чок. Ынчангаш Мечи чылдыг эштеримге, чөөн чүк календарының 12 чыл эргилдезиниң чедигизинче кирип чоруу назынында кадык-чаагай болурун, ажы төлү, уругларының уруглары эртем-билиг, аас-кежиктиг чурттаарын күзөдим. Курай! Курай!

Евдокия БУЯН-ХӨӨ (Кошкар-оол Дуся)

ТР-ниң кадык камгалалының алдарлыг ажилдакчызы Улуг-Хем кожууннун хүндүл хамаатызы

«ШЫННЫҢ» почтазындан

Башкының юбилейинге

ӨӨРЕНИКЧИЛЕРИ – ЧОРГААРАЛЫ

«Россия Федерациясының өөреникчилеринин хундүлүг башкызы», «Тыва Республиканың өөреникчилеринин алдарлыг башкызы» деп беш аттарның болгаш «Өөренилге» деп национал телевиделге РФ-тин Президентизи В.В. Путинниң шаңналының эдилекчизи Мария Романовна Хунай-оол-биле башкының бо чылын утур харлаар юбилейин уткустур таныштыраалы.



Мария Романовна эрги Чаа-Хөл үндезин чурттакчызы. 1969 чылда школага өөренип чыгып, Хүлээп алган баштайгы чыгыш Мандаш Кыргысина уткундурбас болуп турган.

Эрес-шооа өөреникчи чурт эртемнерге сундулуг, анык орус дылга номчутурунга хөлчөк ынак турган. Орус дылдың делегейинче орукту башкызы Лидия Михайловна Булычева ажыдып турган. 1969 чылда школаның орус кызылдың күрүнениң институтунун дыл факультетинче эки дужаагаш, чыгып кирген. 1974 чылда орус дылдың дооскаш, төрөөн орус дыл болгаш башкылап ажилдап турган. Баштайгы доостурган өөреникчилери Оксана Алдай, Оксана Сарбакай, Оксана Селеш, Алеша Допай, Марина Делгер, Артем Бузек дээш өскелер-даа орус суурунда башкылап, орус садыгжылап, удуртуп, иштики херектеринде шагдаалап чыгып, орус дыл болгаш башкылап чыгып турган. Орус дыл болгаш башкылап чыгып турган. Орус дыл болгаш башкылап чыгып турган.

Башкы кижиниң ажылының чымышты билдингир. Мария Романовна кол ажылындан аңгыда идепкейлиг хөй-ниитичи, агитатор, агитквартира даргазы, көдээ совет депутады, уран чүүл көрүлделериниң киржикчизи, күш-культуру болгаш спортчу (тенниске херээженнер аразына республикага каш-даа удаа чемпион) дээш бо бүгүгө четтигип чораан, ам-даа четтигип чоруур-даа.

Көдээ депутаттың удуртканы округтун «Чараш хээлер» деп агитбашкыны 1980 чылда республика деңгелдег мөөрейге «Эң эки агитбашкы» деп тускай шаңналга төлөтүп болуп, халас путевка-биле шаңнаткаш, Ленинградче идепкейжи эш-өөрү-биле кады экскурсиялап чораан.

М.Р. Хунай-оол өөреникчилер ортузунга туризмниң болгаш спорттун шудургу негиздиркизи. Өөреникчилери башкызы-биле Бай-Тайга, Кара-Хөл, Сүт-Хөл, Мөңгүн-Тайганың Хиндиктиг-Хөл,

Эрзинниң Төре-Хөл, Чаа-Хөл бажы Чеди-Хөлдер, Улуг-Хемде Буура дагның бажы дээш олбо чоокку тайгаларга туристтер чораан санында, шинчилел, хайгаарал демдеглелдерин бижири чаңчыл турган. Ооң түннелдери-биле Республика, Россия деңгелдег чурт-шинчилел конференциязынга киржип тургулаан. «Шаг в будущее», «Отечество», «Наш родной край» деп чурт-шинчилел ажылының арга-дуржулгазын өөреникчилерге ам-даа дамчыдып чоруур. Хөй чылдар дургунда ындыг солун база ажыктыг ажылче өөреникчилерни хаара тудуп келгени дээш, Мария Романовнаны Тыва Республиканың Өөренилге болгаш эртем яамызы база республикада Туризм төвү хундүлел бижикир болгаш өртектег белеткер-биле каш удаа шаңнаан.

1998 чылда «Президент оюну» Мария Романовнаның 8 «а» класзының өөреникчилери республикага бирги черни ап, Сочиге Тываның адын камгалап, төлөтүп киришкеш келгенер. 2006 чылда Анапага ол-ла оюннарга катап база киришкен. Өөреникчизи Айлаң Шөмбүл шыдыраага чемпионнааш, школазынга улуг шаңналды чаалап эккелген, а танчычылар бөлүү алдарлыг «Ээлдек шыңгыраашты» бараалгаткаш, тускай шаңналга төлөтүп болган (башкызы Алдынай Владимировна Хомушук, Мария Романовнаның уруу).

Орус поэзияның генийлери А.Пушкин, М.Лермонтов, С.Есенинниң чараш, күштүг, өткүт дылда кайгамчык чогаалдарында эгелээш, орус дылды болгаш орус дылда чечен чогаалдарны бо назынында хөй-ле өөреникчилерге өөредип хандыкшыткан. Ооң

изин истеп, орус дыл болгаш литература башкызы мергежилди шилип алган сургуулдары А.Н. Сагаандай, А.В. Хомушук, Айлаң Шойзат, Мариана Балдар, Шеңне Чамбал, С.В. Дугар-Сюрюн, Оксана Базакай болгаш өскелерге-даа башкы чоргаарланыр.

Бо хунде Мария Романовна кожуунуң хоочуннар чөвүлелиниң хөй-аът кирикчизи, хоочуннарның республика деңгелдег «Ак-көк аржылычгыш» уран чүүл көрүлделериниң база киржикчизи. 2016 чылда Кызыл-Даг сумузунга кожуунуң хоочуннар следунга Кымыс-каяктар аттыг командасы бирги черге, бо чылын июнь 24-те Чаа-Хөлгө эрткен көрүлдөгө «Хөгүлгөйлөр» деп командасы ийги шаңналга төлөтүп болган. Культура бажынының директору, слеттун деткичилери Алдынай Юрьевна Дирти, культура, спортка хандыкшылды оттурганы дээш, башкызынга бодунуң өмүнээзинден тускай шаңналды сөңгээни өөрүнчүг.

Мария Романовна ызыгуур салгаан башкы. Ооң ачазы Роман Серенмаевич Хунай-оол Чаа-Хөл сумузунга Бай-Булуңга ажыткан эге чада школазының баштайгы башкыларының бирээзи. Ачазының ажылын салгап, уруу башкы болган, а ооң бодунуң уруглары авазының изин истеп, Тываның күрүне университетин доозуп, башкылар болган. Азияназы Кызылда башкы колледжинде биология-экология башкызы. Алдынай Кызылдың № 3 школазында орус дыл башкызы.

«Улуг Башкы» деп аттың эдилекчизи Мария Романовнаның юбилейин таварыштыр өгбүлөзине, ажы-төлүгө аас-кежикти, кадыкшылды, ажил-ишке ам-даа чогадыкчы чедишкinnenден йөрээп каалыңар.

Чурукта: хоочун башкы М.Р. Хунай-оол.

Дегут ДЕМЧИК.
Чаа-Хөл суур.

Тыва дыл дугайында

ДЫЛЫ ДИРИГ,
ЧУРТУ БАР ЧОН

Сөөлгү үеде тыва дылды камгалап арттырар, ону сайзырадыр дээш, Чазактың, эртемденнерниң кылып чорудуп турар ажылын долузу-биле деткип, чүүлдүг деп санап чоруур мен. Дылы дириг, чурту бар чон чер кырындан читпес деп чүүлдү амыдырал херечилеп турар.

Ынчалза-даа үндезин тыва чоннуң школага өөренип уругларын орус дылга эки өөренип алзын дээн күзел-биле орус классче кирип турарын дүвүрел-биле көөр мен. Ада-иелерни база билип болур. Олар уруу азы огу орус дылды эки билир болза, күзелин чедип алыр, чедишкенин кижжи болур деп чүүлдү медресеп билип турарлар. Орус дыл – эртемнерже дүлгүүр болур болгай.

Ынчалза-даа черле тыва уктуг кижжи эртем-билиг чедип ап, ажил-агылыг, ат-алдарлыг апарза-даа, төрөөн дылын билбес, чонунуң чаңчылдарына кижизиттинмээн болза, ол кижжи чонундан хоорук, бир-ле чүүлү четпес ышкаш сагындырар. Безин чадаарда интернационал өг-бүлөгө өскөн, орус-тап, тывалап арыг чугаалаар уруглар безин ада-иезиниң кайызының-даа культуразын, езу-чаңчылдарын чедир билбес, ону ханызы-биле сиңирип албаан болур. Ооң чылдагааны ол уруглар бичиизинден тура орус класска өөрөнгөн, ада-иезиниң үндезин культуразын чедир сиңирип албаан, орус, тыва культура аразында «азып» чоруур амыдырал бадыткап турар. Ынчангаш бо чидиг айтырыг база-ла школага орус, тыва дылдарның, езу-чаңчылдарның башкылаашкынын эглип кээр. Азы мен чазып турарым чадавас. Ол дугайын өске номчукчулар чүү деп бодап турар ирги?

Анна ЧЫМЫЖЫК,
РФ-тин ниити болгаш профессионал өөренилгезиниң хундүлүг ажилдакчызы.

Чеди-Хөл кожуун, Ак-Тал суур.

Сактыгышкын-мөгейи

КАДЫ ӨӨРЕНИП ЧОРДУВУС

1970 чылдарда Красноярскиниң башкы институтунга школа директорларының ийи чыл хуусаа-ыг билиг бедидер курстарына башкыны бир сурагыг мөгелериниң эрээзи, ол үеде Шагаан-Арыгның 2 школазының директору турган Сүүр-оол Хүргүлекович Ондар-биле кады өөренип турдуvus. Бис үш ава бис, бирээвис ол-ла Шагаан-Арыгдан келген Сорулга Сат башкы чазының адын уткан-дыр мен). Башкылап, школа директорлап, профвилел шугумунга ажилдап чораан кижжи.

Билиг бедидериниң курстарына ийи келген школа директорларындан кижиниң аразындан кандыг-даа омак-т кижжи бар: казактар, хакастар, буурт, татарлар, орустар дээш өске-даа. Хакас эштерниң чугаа-домаандан чык сөөстерниң утказын кижжи мүн-не олурар боор чораан.

Сүүр-оол Хүргүлекович эът-ханы чөмөчөк шыңганнарлыг, сеткили ак, күчүгү, бажында калчанзымаар черлиг, көктүр, шынап-ла, күчүгүгө мөгө-ле ий.

Красноярск хоорайга кээрге тыва

шай, чаглыг эът чиксенчиг апар-дыр. Столоваяларга, садыгларга кирерге, колбасадан кылган манчылар, хуужулардан өске чүве чок» – деп, Сүүр-оол Хүргүлекович бир катап хомудап чугааланырга, Сорулга башкы ону дыңнааш: «Чаглыг эът бар-даа болза, чем кылып билир кижжи бар эвес» – деп олурган.

«Хоо, эът болза ол дег магалыг чүве кайдал! 1-2 кил эът-биле бир ай иштинде чиир кылдыр чемни кылып каап болур мен. Тыва кижжи сүттүг шай ишпеске, эът чивеске шимченгир, сергек болбас-тыр ийин» – деп, Хүргүлекович чугаалаарга, Сорулга башкы-биле бир хүн албан-биле сүттүг шай, эът сураглаар-дыр дижил сүмелештивис.

Улуг-хүн келирге кады Красноярскиниң «Көдээниң аш-чем садыныг» чеде бердивис. Садыгызындан эът айтырарывыска: «Комбайн бүдүрер заводка барзыңарза эки боор. Ооң чанында көдээ ажил-агый ажилдакчыларының сады-даа, столовая-зы-даа бар диин» – деп сүмеледи.

Комбайн бүдүрер заводка саадавайн чеде бергеш, чанында столоваяга кире бээривиске, повары бир херээжен кижжи бисти көрүп кааш: «Эки! Силер Тывадан келдиңер бе?» – деп айтырды. «Ийе, Тыва-

дан бис, сүттүг шай хереглеп чор бис, бо 3 литр савазын долдур алыр бис» – дээш, Сорулга башкы ап чораан шил савазын суна каапты. Повар ындында өрээлче эрткеш, 3 литрни долдур сүттүг шай кудуп эккелгеш, бисче суна каапты.

– Сүттүг шай суксунга тергип-не! Мен Тывага хөй чылдарның иштинде поварлап турган болгаш билир мен. Мени Зинаида Павловна дээр. Үргүлчү кээп туруңар, сүттүг шай белен турар» – дээрге дыка амыраан бис. Көрүп турарывыска өртектери чиик боорга, столовадан чемненип, сүттүг шайның амданын магададывыс. Авамның хайындырган сүттүг шайы сагындырып кээр чораан. Зинаида Павловнаның бажының дүгү агара берген боорга, авам ышкаш хөй чылдарда поварлап келген-дир деп бодап олурдум.

Зинаида Павловнаның айтып бергени «Продукты» деп бижикиг садыгга кире бээривиске, садыгының бир ужунда, шынап-ла, чаглыг эътти садып турар болду. Эътти 3 кил чедир килдедип алгаш, согуна, картофельди база садып алдывыс. Чурттап турар черивиске чедип кээривиске, Сүүр-оол Хүргүлекович улуг өөрүшкү-биле уткуп алгаш: «Ам таптыг чемден кылып турбас чүве бе!» – деп чугааланмышаан, эккелген аш-чемивисти аялап тур.

«Май байырлалдарында чоокку улуг хоорайларда студентилерни маңаа чыгаш», студентилерниң спартакиадазын эрттирер бис. Аңаа таптыг судьялар эвес

силер бе» – деп, сурагыг мөгө улаштыр хөөрөп чугаалаарга, ынчан ооң ол чугаа-зын-даа херекке албаан бис.

Ооң соонда киживис, шынап-ла, май байырлалдарында дөрт хоорайның 200 ажыг студентилерин Красноярскиниң кезек хады үнгөн аяң шыгына чыппан. Шуту Тыва чурттуг оолдар, кыстар чедип келгеш, ужуражып, хөөрежип, ойнап-хөгөп, чиик атлетиканың хевирлеринге маргылдааларны эрттиргенин утпаан мен. Сүүр-оол Хүргүлекович тыва хүрешке, Сат-биле иелээн спорттун өске хевирлеринге судьялап турдуvus.

Студентилерниң бо ужуражылгазынга Хүргүлековичиниң огу, кызы база чедип келген. Биске аңгы майгын тип берген. Студент кыстар аш-чем кылып, оолдарны, башкыларны хундүлээн. Бо маргылдааларга тыва хүрешке Бай-Тайга чурттуг мөгө Киров Хомушкунуң огу шүүлгенин ам-даа сактыр мен.

Тыва болгаш хостуг хүрешке хөй-хөй мөгелерни өөредип кижизиткен Сүүр-оол Хүргүлекович Ондарның тыва хүрештин аргаларын ам-даа сайзырадып, спорттун делегей чергелиг хевирлеринче тыва хүрешти кирир дээш ажилдаарын сүмелеп чораанын утпаан мен. Бир шаг-да ат-сурагыг мөгевистиң күзели черле бүдөр боор.

Белек-оол ДЕЛЕГ-ООЛ,
күш-ажылдың хоочуну.
Бай-Тайга кожуун, Бай-Тал суур.

Республика хүнү болгаш Наадым-2017 байырлалдарның хемчеглери

Июль

«Тыва Республика» темалыг полка. Төпчүткен библиотека системазы, М. Горький аттыг салбыры.

«Тыва Республиканың хүнү», «Чоннуң байырлалы Наадым-2017» байырлалдар дугайында чугаалажылгалар. Төпчүткен библиотека системазы, М. Лермонтов аттыг салбыры.

«Тыва Республиканың хүнү», «Чоннуң байырлалы Наадым-2017» темалыг полка. Төпчүткен библиотека системазы, М. Лермонтов аттыг салбыры.

Август 11

Республика хүнү уткуштур эр болгаш херэз-жен улус ортузунга чадаг чарыш маргылдаазы (марафон, чартык марафон). Каа-Хемниң эрик кыдында чадаг-терге оруу.

Август 11-13

Үшкү дивизионнуң («Сибирь» зоназы) командаларының аразында Россияның бирги чери дээш бут бөмбүүнүң маргылдаазы. Совет Тываның 5 чыл аттыг стадионга.

Август 11-14

Республика хүнү болгаш Наадым-2017 байырлалдарга турскааткан эр болгаш херэз-жен улус аразында шыдыраа маргылдаазы. Кызыл хоорай.

Август 12

Республика хүнүнге турскааткан спорттун берге, айылдыг хевирлеринге Тыва Республиканың бирги чери дээш маргылдаа. Кызыл хоорай.

Бүгү-россияның күш-культуражуларының хүнүнге турскааткан спортчу хемчеглер.

«Кызыл-сарыг бөмбүк» кудумчу баскетболунга маргылдаалар.

Август 13-14

Наадым-2017 байырлалга турскааткан «Баг адаары» национал ча адаарына Тыва Республиканың чемпионды. Кызыл хоорай.

Август 13

Малчыннарның IX Съездизи. Тыва Республиканың Чазак Бажыны. 13.00 ш.

Өглер хоорайжыгажының ажыдышкыны. Тос-Булак. 18.00 ш.

Август 14

Наадым-2017 байырлалга турскааткан көдээ ажил-агый ярмарказының ажыдышкыны. Тос-Булак. 09.00 ш.

Айт чарыжы. Тос-Булак. 10.00 ш.

Эң-не эки национал кухня мөөрейи. Тос-Булак.



11.00 ш.

«Эң-не эки өг» деп мөөрей. Тос-Булак. 13.00ш. Элэди оолдар аразында Тыва Республиканың бирги чери дээш национал хүреш маргылдаазы. «Хүреш» стадионга.

Наадымга турскааткан байырлыг хурал. Тываның В.Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театры. 18.00.

Өглер хоорайжыгажын хаары. Тос-Булак. 19.00 ш.

Август 15

Наадым-2017 байырлалга турскааткан Тыва Республиканың бирги чери дээш национал хүреш маргылдаазы. «Хүреш» стадионга.

Август 18-19

Караа көрбес инвалидтер аразында «Чайгы Мозаика» республика спартакиадазы (чиик атлетика, шыдыраа, шашки, армрестлинг). «Хүреш» стадионга.

Август

Чоннуң байырлалы Наадымга турскааткан элзизден кылып тудар «Чайлаг» өг-бүлелер мөөрейи. Национал парк иштинде суг кыдында элзизиниң чер.

Республика хүнү болгаш Наадым-2017 байырлалдарга турскааткан байырлыг хемчеглер. Он талакы эрик девискээри.

Республика хүнү болгаш Наадым-2017 байырлалдарга турскааткан байырлыг хемчеглер. Солагай талакы эрик девискээри.

«Төрзэн черим – мээң Тывам» Республика хүнү демдегеп эгелзэн төөгү дугайында чугаалажылгалар. Төпчүткен библиотека системазы, Н. Островский аттыг салбыры.

«Чогаалчыларның чогаалдарында тараа» номнар делгелгези. Төпчүткен библиотека системазы, С. Есенин аттыг салбыры.

ИЗВЕЩЕНИЯ

Администрация Пий-Хемского кожууна, в соответствии с подпунктом 19 пункта 2 статьи 39.6 Земельного кодекса РФ, информирует о предоставлении земельного участка из категории земель сельскохозяйственного назначения с разрешенным использованием — для ведения личного подсобного хозяйства.

Месторасположение — Российская Федерация, Республика Тыва, Пий-Хемский район, местечко «Кудургун» (за горой Хайбар), с общей площадью 24969 кв.м., кадастровый номер 17:08:0901005:88.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка, вправе подать заявление в течение 30 дней с даты публикации настоящего извещения по адресам: Республика Тыва, Пий-Хемский район, г. Туран ул. Кочетова, д. 11, Администрация Пий-Хемского кожууна со вторника по четверг с 9 до 13 часов, многофункциональный центр предоставления государственных и муниципальных услуг по адресу: г. Туран ул. Щетинкина, д. 49 с понедельника по пятницу с 9 до 18 часов.

...

Администрация Пий-Хемского кожууна, в соответствии с подпунктом 19 пункта 2 статьи 39.6 Земельного кодекса РФ, информирует о предоставлении земельного участка из категории земель сельскохозяйственного назначения с разрешенным использованием — скотоводство.

Месторасположение — Российская Федерация, Республика Тыва, Пий-Хемский район, местечко «Кудургун» (за горой Хайбар), с общей площадью 54720 кв.м., кадастровый номер 17:08:0901005:87.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка, вправе подать заявление в течение 30 дней с даты публикации настоящего извещения по адресам: Республика Тыва, Пий-Хемский район, г. Туран ул. Кочетова, д. 11, Администрация Пий-Хемского кожууна со вторника по четверг с 9 до 13 часов, многофункциональный центр предоставления государственных и муниципальных услуг по адресу: г. Туран ул. Щетинкина, д. 49 с понедельника по пятницу с 9 до 18 часов.

Начальник отдела земельных и имущественных отношений и архитектуры Кужугет Б.В.

Байыр чедиришикини

Андрей Нанзатович Сат!

51 харлаан төрүттүнген хүнүңерде силерге байыр чедирип, быжыг кадыкшылды, аас-кежикти, өг-бүлөңерге чедишкиннерни күзедивис.

Эш-өөрү, кады төрзэннеринден.



УАЗ автомашинага артык кезектерни садып база ЧАГЫДЫП ап болур!

Чагыдар болза (УАЗ, ВАЗ, ГАЗ) өртээ Новосибирск хоорайны болур. 10 хууга чедир чиигелделиг

Өнчү хевиринден хамаарылга чокка (бюджет – 44-ФЗ-ның 93 чүүлүнүн 1 кезээниң 4 пунктузун езугаар) организацияларны болгаш албан черлерин таарымчалыг керээ езугаар кады ажилдажылгаже чалап тур бис.

Кызыл хоорай, Интернациональная кудумчузу, 115 (2 ка) тел. 8-913-358-08-88.



ГБУЗ РТ Санаторий-профилакторий «СЕРЕБРЯНКА»

приглашает на оздоровительный отдых в пансионате «Серебряное озеро» на оз. Дус-Хол

стоимость – 7700 рублей за 7 дней проживания 2-х или 3-х местных уютных номерах, с 3-х разовым питанием, оздоровительными мероприятиями и увлекательным досугом!!!

СРОКИ ЗАЕЗДОВ:

- с 22 июля по 28 июля 2017 года
- с 29 июля по 04 августа 2017 года
- с 05 августа по 11 августа 2017 года
- с 19 августа по 25 августа 2017 года
- с 26 августа по 01 сентября 2017 года
- с 02 сентября по 08 сентября 2017 года

Бронирование номеров по телефонам:

9-20-78, 8913-345-47-87

Реализация путевок осуществляется по понедельникам и четвергам в Доме Туризма каб. 1 на 1 этаже с 14.00 до 18.00 часов.

Возможна оплата по безналичному расчету.



Государственное унитарное предприятие
ПРОЕКТНО-СМЕТНОЕ БЮРО ЖКХ РТ

Переехали на новый адрес г.Кызыл, Красноармейская, 100, 4 этаж, кабинеты 12, 23.

- Жилые дома, коттеджи;
- Кыштаг для чабанских стоянок;
- Градостроительный план земельного участка;
- Перепланировка и реконструкция домов и квартир.

Раб.тел.: 2-32-59,
3-20-64 факс: (39422) 2-32-59
сот.: 8-923-265-1028,
guppsbrt@mail.ru

солуннуң сайтызы://shyn.ru

электроннуң почтазы: shyntuva@mail.ru shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 11907 экз. Үндүрүлгениң тиражы: 3969.

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.

Кол редактор
А.С. ШОЮН

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор А.С. Шююн – 2-01-35.
Кол редакторнуң оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар
С.Ө. Ооржак – 2-17-91.
Секретарь В.М. Чактар – 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69.
Бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи (Н.Б.Б. Оюн, А.А. Лагбы) – 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Нийтилеп-политиктиг (редактору Ш.М. Суван).
Экономика, үлетпүр болгаш көдээ ажил-агый (редактору Д.С. Монгуш,
корр. С.А. Даргын-оол).
Социал айтырыглар (редактору Н.С. Эргеп, корр. Ш.Н. Ховалыг) – 2-17-94.
Культура, чогаал, медээлер база спорт килдизи (редактору А.Н. Соян,
корр. Э.Н. Кол).
Очулга (редактору Д.И. Чыдым, очулдурукчу А.К. Ооржак).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак.
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык.

Расч. счет № 40603810900004000277
Корр. счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465
КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва»
г. Кызыл.

Харылзаа информация технология-
лары болгаш массалыг коммуникация-
лар адырынга хайгаарал талазы-биле
Федералдыг албанын Тыва Республика
талазы-биле эргелели «Шын» солунну
2012 чылдың декабрь 3-те бүртүзэн.
Херечилдин дугаары — ПИ № ТУ17-
00068.

Солуну «Тываполиграф» ААН-ге парлаан.
(Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парлаттыг материалдарның ав-
торларының бодалдары редакцияның туружу-биле
дүүлешин барып болур. Айтыгын саннары болгаш
өскө-даа фактылары, дындагылары дээш авторлар
боттары харылаар.

Чагыдылга индекс: хуу кижилерге — 11530,
организацияларга — 31730
Солун неделяда үш катал үнер.
Хемчээли 3 парлаар ама.
Номери парлагже дужааганы:
график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгар.